

УДК 343.148

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-284-289



Наталія БРОВКО[©]
доктор юридичних наук, професор



Світлана СИМАКОВА[©]
кандидат юридичних наук, доцент

(Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква Київської обл., Україна)

АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Розглянуто питання, пов'язані з характеристикою елементів доказування під час розслідування органами досудового розслідування (органами дізнання) кримінальних правопорушень проти власності, зокрема мова йде про збирання доказів, їх перевірку, оцінку та співставлення з доказами, зібраними попереднього під час розслідування кримінального провадження. Від якісного збору та обробки доказів уповноваженими на те органами у кримінальних провадженнях у справах про кримінальні правопорушення проти власності залежить доля людини, доведення чи спростування її вини у вчиненні кримінального правопорушення, а від детального аналізу елементів доказування – відновлення порушених прав учасників кримінального провадження, відшкодування шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням, та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності в міру їхньої вини.

Ключові слова: доказ; кримінальне провадження; кримінальне правопорушення; збирання; перевірка; оцінка; співставлення; орган дізнання; орган досудового розслідування; правопорушник; учасник кримінального провадження; власність.

Постановка проблеми. За статистичними показниками злочинності кримінальні правопорушення проти власності становлять великий відсоток від загальної кількості злочинів, вчинених у державі. Найбільш частими є крадіжки, розбої, грабежі, шахрайства, вимагання. Такі кримінальні правопорушення насамперед порушують право власності фізичних та юридичних осіб, держави і вчиняються з корисливих мотивів. Зменшення статистичних показників злочинності, профілактика злочинності проти власності є пріоритетним завданням правоохоронних органів. Проте цей процес наразі ускладнюється, адже у зв'язку зі стрімким розвитком транспортних телекомунікаційних мереж виникають нові способи вчинення злочинів. Злочинці використовують сучасну ситуацію в державі, зокрема відключення світла, несправність мережі Інтернет, проведення бойових дій на території України, та вдаються до нових способів вчинення злочинів, намагаючись заволодіти майном потерпілих. Статистичні показники кіберзлочинності також на високому рівні. Під час бойових дій багато людей полишають свої домівки, а повертаючись, виявляють зникнення особистих речей, коштів, золотих виробів, побутової техніки зі своїх помешкань. Злочинці відслідковують ті квартири та будинки, що їх полишили власники, та вчиняють крадіжки. У такий період встановити особу (чи осіб), яка (які) вчинили кримінальне правопорушення, доволі складно, адже власники тривалий період часу можуть бути відсутніми за місцем свого постійного проживання, а зі плином часу втрачаються сліди кримінального правопорушення та

© Н. Бровко, 2024
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>
09101959nb@gmail.com

© С. Сімакова, 2024
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8088-3258>
lana24061989@gmail.com

загалом ускладнюється процес розслідування, тому розкриття кримінального правопорушення по гарячих слідах завжди є більш ефективним, дає можливість встановити правопорушника та відшукати викрадені речові докази. Тому власники, від'їжджаючи зі своїх домівок, повинні повідомити найближчих знайомих, родичів чи сусідів про свою відсутність за місцем проживання та попросити їх, якщо це можливо, приглянути за їхнім житлом, а при виявленні ознак правопорушення одразу повідомляти про це правоохоронні органи. Враховуючи вищевикладене, варто зауважити, що встановлення елементів доказування під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти власності є гарантом проведення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування, а тому потребує подальшого наукового дослідження, зважаючи на криміногенну обстановку в державі та кількість вчинених кримінальних правопорушень зазначеного виду.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науковою проблематикою в окресленій царині займалися такі вчені, як О. Астапенко, С. Стахівський, О. Степанов, Ю. Комісарчук, Ю. Черноус. Крім цього, вагомий внесок у розвиток доказового права, дослідження предмета й елементів зроблено науковцями: Є. Коваленком, В. Маляренком, М. Міхєєнком, Л. Удаловою, Л. Лобойком.

Проте питання елементів доказування під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності у кримінально-процесуальному праві досліджено поверхнево, тому **метою** статті є характеристика елементів доказування під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності.

Виклад основного матеріалу. Під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти власності є надзвичайно важливим встановлення, збір, аналіз, обробка, зіставлення всіх елементів процесу доказування. Сам процес доказування винуватості чи невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення вимагає від органів дізнання, досудового розслідування ґрунтовних знань кримінального, кримінально-процесуального законодавства, практичних навичок розслідування кримінальних проваджень різної складності. З цією метою створюються групи слідчих під час розслідування окремих категорій правопорушень, при цьому окремі слідчі уповноважені розслідувати тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, правопорушення, вчинені за участю неповнолітніх осіб. Розслідування одних і тих самих видів кримінальних правопорушень, як правило, відрізняється кількістю проведених слідчих та негласних слідчих дій. Це залежить від наявності зібраних доказів під час проведення огляду місця події, від встановлення особи (осіб), яка (які) вчинили кримінальне правопорушення, від самої поведінки підозрюваного та учасників кримінального провадження. Слушно вказує у своїй праці С. Щериця, що обставини, котрі підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, є предметом кримінального процесуального доказування. Кожне кримінальне провадження є унікальним за «набором» обставин, котрі треба встановити [5, с. 202–208].

На думку С. Стахівського, доказування за своїм змістом є складною формою діяльності, на яку впливають вимога щодо виконання завдань кримінального судочинства, а зміст процесу доказування розкривається за допомогою таких його елементів: збирання (формування) доказів та їхніх процесуальних джерел; перевірка доказів і джерел; оцінка доказів та їхніх процесуальних джерел; прийняття процесуального рішення та його аргументація (мотивація) [4, с. 264].

Так, наприклад, неявка у визначений час до слідчого, дізнавача на слідчі дії, зміна отриманих показань учасниками кримінального провадження вимагає проведення додаткових слідчих дій, направлених на встановлення істини у кримінальному провадженні.

У кожному кримінальному провадженні у справах про кримінальні правопорушення проти власності зібрані під час огляду місця події речові докази необхідно правильно вилучити та упакувати, залучивши понятих та за необхідності спеціаліста. У подальшому вилучені речові докази необхідно направити для проведення експертизи. Після проведення дослідження речові докази можуть зберігатися при матеріалах кримінального провадження, якщо це негрозоміздкі речі; можуть передаватися в камеру схову речових доказів чи передаватися на зберігання потерпілому. Про місце зберігання речових доказів обов'язково варто вказати у постанові про приєднання речових доказів до матеріалів кримінального провадження, для того щоб суд розумів місцезнаходження речових доказів та за необхідності міг витребувати їх для проведення огляду у судовому порядку.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності, задля реалізації завдань кримінального судочинства, захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від кримінальних правопорушень, задля захисту осіб від незаконного і необгрунтованого обвинувачення, засудження, обмеження прав та свобод, необхідно встановити істину у кримінальному провадженні, з'ясувати, чи відбулося злочинне діяння, хто і за яких обставин вчинив кримінальне правопорушення, встановити винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення та інші обставини провадження [2, с. 14–15]. У зв'язку з цим варто зауважити, що елементи предмета доказування відіграють важливу роль під час винесення підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, під час застосування заходів примусу та запобіжних заходів. Ніхто не має права незаконно затримувати особу, тобто позбавляти її волі, ніхто не має права застосовувати заходи кримінального провадження (привід, грошове стягнення, обмеження у користуванні спеціальним правом та ін.), ніхто безпідставно не може обирати один із запобіжних доказів (взяття під варту, заставу, домашній арешт, особисте зобов'язання). Усі процесуальні рішення, котрі приймає слідчий (дознавач), повинні ґрунтуватися на підставі зібраних та перевірених доказів.

С. Данькова у своєму дослідженні вказує, що процеси доказування під час досудового розслідування і судового провадження істотно відрізняються, що обумовлено завданнями, умовами та особливостями цих стадій процесу. На її думку, для доказування у стадії досудового розслідування характерним є здійснення практичної діяльності, спрямованої на активний пошук фактичних даних, а в судовому провадженні акцент зміщується на логічно-розумову діяльність, пов'язану з їх дослідженням, наведенням аргументів, переконанням, обґрунтуванням прийнятих рішень [1, с. 629–630]. Але все ж таки суд досліджує докази безпосередньо, в судовому порядку: він може допитувати учасників провадження, оглядати речові докази та встановлювати нові факти й обставини провадження, що може стати підставою для повернення справи з метою здійснення розслідування за нововиявленими обставинами. Зрозуміло, що він знайомиться з матеріалами провадження та із зібраними доказами протягом досудового розслідування, але й сам досліджує та проводить перевірку всіх наявних доказів.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень проти власності докази збираються шляхом проведення слідчих дій та негласних слідчих дій, потім такі докази перевіряються, оцінюються слідчим чи дізнавачем, аналізуються, співставляються шляхом проведення супутніх слідчих дій. Фізична та розумова діяльність органів досудового розслідування (дознавання) полягає у пошуку і відшукуванні слідів, об'єктів матеріального світу, зокрема речей, та документів, що містять доказову інформацію для кримінального провадження.

Під збиранням доказів у кримінальних провадженнях проти власності варто розуміти дії уповноважених на те осіб щодо виявлення, витребування й отримання доказів під час огляду місця події та під час здійснення процесуальних дій.

Під виявленням доказів у кримінальних провадженнях проти власності варто розуміти розумову діяльність слідчого, дізнавача, що полягає у пошуку слідів та об'єктів матеріального світу, що містять доказову інформацію, котру можна використати у процесі розслідування цього виду кримінальних правопорушень. Так, наприклад, це можуть бути сліди пальців рук, пошкоджені металеві замки, що виявлені та вилучені під час вчинення крадіжки з приватного будинку потерпілого; а також вилучені документи, що свідчать про вчинення шахрайських дій, тощо. Кожний доказ, отриманий у процесі розслідування кримінального провадження у справах про кримінальні правопорушення проти власності, повинен бути зібраний відповідно до вимог кримінально-процесуальної форми, порушення якої може призвести до порушення прав учасників кримінального провадження та визнання доказу недопустимим, а втрата будь-якого доказу – це шанс для правопорушника ухилитися від кримінальної відповідальності. Хід слідчих дій відображається у протоколах слідчих дій, а прийняття рішення у кримінальному провадженні відображається у постановках дізнавача чи слідчого. До протоколів слідчих дій можуть додаватися додатки, зокрема: фотознімки, графічні зображення, диски з фіксуванням слідчої дії, гіпсові зліпки, сліди рук та ін. Важливо у протоколі фіксувати виявлені речі, предмети, речовини та належним чином їх упакувати. Складання процесуальних документів у кожному кримінальному провадженні вимагає чіткого дотримання статей Кримінального процесуального кодексу України, на які посилається уповноважена особа під час проведення будь-якої слідчої дії. Також важливим є

роз'яснення прав учасників слідчих дій, адже положення кримінального законодавства більшості учасникам кримінального провадження не знайомі, а вони повинні чітко розуміти і свої права та обов'язки, що виникають у них під час залучення їх до слідчих дій, і яку відповідальність вони несуть за відмову від дачі показань, за дачу завідомо неправдивих показань та розголошення даних досудового розслідування.

Так, ст. 103 КПК України визначає вичерпний перелік способів фіксації доказів та їхніх джерел: протокол; носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; журнал судового засідання [3]. В інший спосіб фіксувати докази забороняється. Якщо хід слідчої дії у кримінальному провадженні проти власності зафіксовано за допомогою відеозапису, то всю суть слідчої дії не варто дублювати у протоколі, проте після закінчення слідчої дії обов'язково повинен бути диск із відеозаписом. Застосування відеозапису під час проведення слідчих дій у кримінальних провадженнях проти власності дає можливість пришвидшити процес розслідування, провести слідчі дії одночасно з декількома особами (наприклад, одночасний допит). Під час розслідування злочинів проти власності учасники можуть змінювати показання, а тому застосування відеозапису під час слідчих дій дає можливість отримати беззаперечний доказ та встановити істину у кримінальному провадженні. Слід наголосити, що проведення слідчої дії із застосуванням відеозапису повинно бути здійснено за умови наявності справного технічного засобу, що буде виконувати свої функції без технічних проблем, адже зупинення відеозапису може розглядатися як фальсифікація слідчої дії. Зібрані під час досудового розслідування докази використовуються у процесі доведення винуватості чи невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. У процесі доказування слідчий, дізнавач повинні зібрати всі докази, що обтяжують та пом'якшують кримінальну відповідальність, про що в обов'язковому порядку вказується в обвинувальному акті, котрий складає слідчий за погодженням із прокурором чи прокурор. Зібрані докази у процесі доказування перевіряються на предмет належності, достовірності і допустимості. Перевірка доказів може відбуватися на підставі вже отриманих доказів.

Наприклад, підозрюваний під час допиту розповідає про обставини проникнення до будинку № 23 на вул. Павліченко в м. Біла Церква та вказує, як само учинив крадіжку грошей у сумі 45 000 грн та золотих виробів. Із метою перевірки показань підозрюваного слідчому необхідно провести слідчий експеримент, що полягає у відтворенні підозрюваним подій того дня, коли він вчинив крадіжку. На місце події приїздить слідчий, підозрюваний та поняті, які можуть і не залучатись, якщо відбувається безперервний відеозапис, котрий проводить слідчий або спеціаліст. Підозрюваний без всілякої допомоги розповідає та показує, як проник до будинку та у який спосіб учинив із нього крадіжку. Вся інформація фіксується у протоколі; якщо виникають розбіжності між протоколом допиту підозрюваного та протоколом слідчого експерименту, то слідчий проводить додатковий допит підозрюваного, в якому усуває всі розбіжності та встановлює істину. Якщо розбіжності встановити неможливо, то варто перевірити, чи дійсно підозрюваний причетний до цього правопорушення, та відшукувати ймовірних співучасників.

Процес перевірки доказів поєднує в собі розумову і практичну діяльність слідчого, що пов'язана з побудовою процесу розслідування у кримінальному провадженні. Зібрані докази у процесі доказування оцінюються із застосуванням логічних форм розумової діяльності суб'єктів кримінального процесу, які, керуючись законом, розглядають за своїм внутрішнім переконанням кожний доказ окремо та всю сукупність доказів, визначаючи їх належність, допустимість і достовірність. Належними вважають докази, котрі прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Доказ, отриманий у порядку, встановленому КПК України, вважають допустимим. Докази, зібрані з істотними порушеннями норм КПК України, Конституції України, є недопустимими, і на них не може ґрунтуватися підозра особи у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема проти власності [3]. Так, наприклад, якщо слідчий допустить провести допит підозрюваного, який хворіє на психічне захворювання, що підтверджено довідкою від психіатра, без участі захисника, то це буде порушенням норм кримінально-процесуального законодавства та порушенням конституційних прав підозрюваного, такий доказ буде визнаний недопустимим, і на ньому в подальшому не зможе ґрунтуватися підозра особи у вчиненні кримінального правопорушення. Зібрані у

кримінальних проваджень у справах про кримінальні правопорушення проти власності докази співставляються з іншими зібраними у справі доказами та узагальнюються. Після чого формуються висновки з огляду на зібрані у кримінальному провадженні докази, тобто відбувається синтез доказів. І вже на підставі усіх зібраних та оброблених доказів слідчий уповноважений складати обвинувальний акт, або ж прокурор – клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Висновки. На підстави вищевикладеного можна дійти висновку, що доказування у кримінальних провадженнях проти власності полягає у сукупності практичних дій, фізичній та розумовій діяльності суб'єктів кримінального процесу, спрямованих на реалізацію завдань кримінального процесу. Доказування є клопітким процесом, спрямованим на збирання доказів, їх перевірку, оцінку та співставлення з іншими доказами, зібраними у кримінальних провадженнях у справах про кримінальні правопорушення проти власності. Процес збирання доказів у таких кримінальних провадженнях може змінюватись, адже все залежить від отриманих доказів та від поведінки учасників кримінального провадження.

Доказування, як хронологічний ланцюг, нерозривно відображає всі стадії кримінального провадження, спрямовані на встановлення істини у справі, збирання та перевірку доказів, що повинні бути підкріплені проведеними слідчими діями, котрі будуть вказувати на винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення проти власності. Винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення не може ґрунтуватися лише на внутрішніх переконаннях осіб, які здійснюють досудове розслідування. Внутрішнє переконання може спонукати посадових осіб, які здійснюють розслідування, провести слідчі дії, спрямовані на доведення чи спростування вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Правильне здійснення кримінально-процесуального доказування, збирання та тлумачення всіх елементів доказування у кримінальних провадженнях у справах про кримінальні правопорушення проти власності забезпечує реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження; викриття винних, притягнення їх до кримінальної відповідальності; відшкодування шкоди потерпілим, спричиненої кримінальним правопорушенням, а зібрані у кримінальному провадженні докази є підставою для прийняття усіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Данькова С. О. Структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 6. С. 628–632. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/113.pdf>.
2. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дufenюк О. М. та ін. Докази та доказування у кримінальному провадженні : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Стахівський С. М. Збирання доказів як елемент процесу доказування. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 264–267.
5. Щериця С. І. Докази й доказування у кримінальному провадженні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. Вип. № 1 (2). С. 202–208.

Надійшла до редакції 01.03.2024

Прийнято до опублікування 08.03.2024

References

1. Dankova, S. O. (2023) Struktura kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia v sudovomu provadzhenni u pershii instantsii [The structure of criminal procedural evidence in court proceedings in the first instance]. *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»*. № 6, pp. 628–632. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/113.pdf>. [in Ukr.].
2. Blahuta, R. I., Hutsuliak, Yu. V., Dufeniuk, O. M. ta in. (2018) Dokazy ta dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni [Evidence and proof in criminal proceedings] : navch. posibnyk. Lviv : LvDUVS. 272 p. [in Ukr.].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].
4. Stakhivskyi, S. M. (2005) Zbyrannia dokaziv yak element protsesu dokazuvannia [Collection of evidence as an element of the proof process]. *Universytetski naukovi zapysky*. № 3, pp. 264–267. [in Ukr.].
5. Shcherytsia, S. I. (2015) Dokazy u dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni [Evidence

ABSTRACT

Natalia Brovko. Svitlana Simakova. Analysis of the elements of the evidentiary process during the investigation of criminal offenses against property. The article deals with issues related to the characteristics of the elements of evidence during the investigation by pre-trial investigation bodies (inquiry bodies) of criminal offenses against property, in particular, it is about the collection of evidence, its verification, evaluation and comparison with the evidence collected during the previous criminal investigation proceedings. Evidence in criminal proceedings against property consists of a set of practical actions, physical and mental activities of the subjects of the criminal process aimed at the implementation of the tasks of the criminal process.

The fate of a person, proving or disproving his guilt in the commission of a criminal offense depends on the high-quality collection and processing of evidence by the authorized bodies in criminal proceedings against property. The restoration of the violated rights of the participants in the criminal proceedings, the compensation for the damage caused by the criminal offense, and the bringing of the guilty persons to criminal liability to the extent of their guilt depend on a detailed analysis of the elements of evidence.

Evidence is a painstaking process that involves gathering evidence, examining it, evaluating it, and comparing it with other evidence collected in property crimes. The process of gathering evidence in criminal proceedings against property can vary, because everything depends on the evidence received and on the behavior of the participants in the criminal proceedings. Evidence of how the chronological chain inextricably reflects all stages of the criminal proceedings is aimed at establishing the truth in the case.

The correct implementation of criminal procedural evidence, collection and interpretation of all elements of evidence in criminal proceedings against property ensures the realization of the rights and legitimate interests of all participants in criminal proceedings; exposing the guilty, bringing them to criminal responsibility; compensation for damage to victims caused by a criminal offense, and the collected evidence in criminal proceedings is the basis for making all procedural decisions in criminal proceedings.

Keywords: *evidence; criminal proceedings; criminal offense; collection; audit; rating; comparison; body of inquiry; body of pre-trial investigation; offender; a participant in criminal proceedings; property.*

УДК 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-289-295



Микола ЄФІМОВ[©]

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

НАУКОВІ ДИСПУТИ ЩОДО СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

Досліджено питання формування структури криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Зазначено, що криміналістична характеристика злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є надзвичайно важливим інструментом для його ефективного розслідування. В даній категорії справ найбільш стали кореляційні зв'язки, з огляду на диспозицію статті КК України, на нашу думку, виникають між наступними її елементами: «спосіб вчинення злочину» – «особа потерпілого» та «особа злочинця» – «спосіб вчинення злочину». Крім того, й інші складові досліджуваної наукової категорії можуть визначатися окремими характерними ознаками та властивостями, що дозволить побудувати розгалужену систему кореляційних зв'язків.

Зауважено, що визначена наукова категорія є динамічною. Іншими словами, вона може змінюватись залежно від конкретних умов дійсності, проте її використання може мати різні напрямки у діяльності працівників правоохоронних органів. Наприклад, за ознаками способу,

© М. Єфімов, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3964-798X>

effimovnick@gmail.com